

DIYANET DERGİSİ

ALLAH KATINDA DİN ; İSLÂMDIR !

Benim muvaffakiyetim
ancak Allah'ın yardımı
iledir. Ben yalnız O'na
güvenib dayandım ve
yalnız O'na dönerim.

Âyet Meâli: Hûd - 88

104 - 105

Şubat - Mart/1971

Cilt: 10 Yıl: 9

Mevzû Hadisleri

Nasıl Tanıyabiliriz?

MEHMET YAŞAR KANDEMİR

Kayseri Y.İ.E. Öğretim Üyesi

Çeşitli düşüncelerin tesiriyle hadis imâline çalışan insanların ve hele bu mâmûlâtı piyasaya arz etme durumunda olan kıssacıların hayâtı çok enteresandır. Hadisler, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in büyük mirâsının en tehlikeli birer hasmı telâkki ettikleri yalancıları, adım adım tâkip ederek hayatlarını en ince teferruatına varınca-ya kadar incelemişler, bilâhare bunları teker teker teşhir etmişlerdir.

Hadis uyduran şahısları ya kendilerinde veya icad ettikleri sözlerde bulunan birtakım kusurlar sebebiyle tanıyıp yakalamakla yetinmeyen muhaddisler, hadisler üzerinde de şümlü bir araştırmaya girişmişlerdir. Hadis metninin sıhhatini tesbit için yaptıkları uzun ve devamlı çalışmalar, diğer mütehassıslarla yapılan müzâkereler, onlara hadis üzerinde derin bir vukuf ve hassas bir meleke kazandırmıştır¹. Bu duruma işaret eden İbn-u Cevzî (v. 597/1200), uydurma bir hadis karşısında muhaddisin derilerinin ürpereceğini ve gönlünün nefretle dolacağını söylemektedir². İşte bu sâyede hadisciler, mevzû hadiste bulunması gereken alâmetleri tesbit etmişlerdir. Bu alâmetlere umûmî bir ifadeyle temas ederek İbn-u Cevzî der ki: “Eğer bir hadisi akla veya sağlam olarak bilinen hadislerle veyahut İslâm prensiplerine aykırı bulursan, onun uydurma olduğunu bilmelisin diyen kimsenin sözü ne kadar isabetlidir”³.

Hadis diye uydurulmuş sözleri —aşağıda teker teker inceleyeceğimiz üzere— şu ipuçları sayesinde tanımak mümkündür: 1 — Hadis uyduranların itirafı, 2 — Haberlerin lâfzında veya mânâsında bozukluk bulunması, 3 — Elde mevcut güvenirli hadis kitaplarında bulunmaması, 4 — Birçok insanın görmesi gereken bir hadiseyi bir kişinin gördüğünü iddia etmesi, 5 — Kur’ân-ı Kerim ve sahîh sünnete muhâlif olması, 6 — Akla, his ve müşâhedeye muhâlif olması, 7 — Târihi vukûata aykırı düşmesi.

1. Hadis uyduranların itirafı:

Bir sözün uydurma olduğunu öğrenmenin en tabii yolu, onu uyduran kimsenin itiraf etmesidir. Hadis üzerinde derin bir araştırma yapmaya lüzum kalmadan bu sûretle onun mâhiyeti anlaşılabilir olur⁴.

- (1) İbnu Hacer el-Askalâni, Şihâbuddîn Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali (v. 852/1447), Nuhbetu'l-fiker fi istilâhi ehli'l-eser, İstanbul, 1288, s. 21.
- (2) Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali... İbni'l-Cevzî (v. 597/1200), Kitâbu'l-mevzuât mine'l-ahâdisi'l-merfû'ât, Süleymaniye Kütüphanesi, nr. 345, var. 17a.
- (3) Celâluddîn es-Suyûtî, Ebu'l-Fadl Abdurrahmân b. Ebi Bekr b. Muhammed (v. 911/1505), Tedribu'r-râvi fi serhi takribi'n-Nevevî, I-II, Mısır, 1385, c. I, s. 277.
- (4) İbnu's-Salâh eş-Şehrîzûrî, Ebu Amr Os mân b. Abdurrahmân (v. 643/1245), 'Ulûmu'l-hadis, Halep, 1386, s. 89; İbnu Cemâ'a, Bedruddîn (v.), el-Menhelu' r-râvi fi'l-hadis'i'n-nevevî, Topkapı Sarayı, III. Ahmed Kütüphanesi, nr. 666, var. 8b.

Hadis uyduranlardan bir kısmı muhtelif sebeplerle yaptıklarını itiraf etmiştir. Haddizatında yalancı, bilhassa Rasûl-i Ekrem (s.a.v.)'e iftira etmiş biri olarak tanınmak, hadis tenkidçilerinin cerh neşterlerine ve müslümanların nefretlerine muhâtap olmaya yol açacağından bu itiraf kolay olmamıştır.

Hadis uydurduğunu itiraf edenlerin bir kısmı din düşmanı olan ve hadis târihinde zındık (cem'i: zenâdika) diye anılan kimselerdir. Bunlar îdam edilmek üzere yakalandıkları zaman durumlarını itiraf etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Abdülkerim b. Ebî'l-Avcâ' (v. 160/776) bunlardan biridir. Hadîsci Hammad b. Seleme (v. 167/783)'nin üvey oğlu idi. Bu sebeple onun kitapları üzerinde birçok tahrifler yapmıştır; boynu vurulmak üzere yakalandığı zaman, "Dininizde helâli haram, haramı da helâl göstermek üzere dört bin hadis uydurdum."s demişti.

Abbâsî halifelerinden Mehdi (158-169/775-785), Hârûn Reşid (170-193/786-808) ve Me'mûn (198-218/813-833) muhtelif usûllerle İslâm Dînini baltalamaya çalışan zındıkların İslâm'ın siyâsî bütünlüğüne karşı da mühim tehlikeler arzietmekte olduğunu sezerek onlara karşı mücâdele bayrağını daha geniş çapta açmışlardır⁷. Hârûn Reşid'in karşısına çıkarılan bir zındığın yüzüzlüğü ve ukalâlığı dikkate şâyandır. Öldürüleceğini anlayan din düşmanı bunun sebebinî halifeye sormak ister. Halife, "Allâh'ın kullarını senin şerrinden kurtarmak için öldürülüyorsun." der. Artık kurtuluş çâresi kalmadığını anlayan zındık şunları söyler: "Peygamber tek kelimesini dahi söylememiş olduğu halde uydurduğum bin hadise ne dersin?" Hârûn Reşid de şu karşılığı verir: "Ebû İshak el-Fezâri ve Abdullah b. el-Mübârek'i unutuyur musun be adam? Onlar bütün hadisleri harf harf süzgeçten geçirmişlerdir"⁸ Hârûn Reşid'in pek güzel ifade ettiği gibi hadisleri harf harf tarayarak onların arasına karıştırılmak istenen yalan ve iftiraları birer birer ayıklayan ilk muhaddislere ifâsî kabil olmayan minnet ve şükran borçluyuz.

Bir kısım yalancılar da yaptıklarına sonradan pişman olarak sırlarını ifşâ etmişlerdir. İbn-u Ebî Şeybe (v. 235/849) Kâ'be'yi tavaf ederken ağlayarak istiğfâr eden bir ihtiyara rastlamış, ona niçin ağladığını sorduğunda, "Rasûlullah (s.a.v.)'a karşı yalan söyleyerek elli hadis uydurdum, onları halk arasında yaydım, şimdi ne yapacağım?" cevabını almıştır⁹. İbn-u Leh'a (v. 174/790) da aynı şekilde dört yüz hadis uydurduğunu ağlayarak itiraf eden bir ihtiyarla karşılaştığını anlatır¹⁰.

Allah rızası için hadis uydurduklarını söyleyerek itirafta bulunanların durumu da çok gariptir. Bunlar icad ettikleri sözlere mukabil sevap beklediklerini dahi açıkça söylemişlerdir. Meysere b. Abdirabbih ve Mu'âlâ b. Abdirrahman el-Vâsîfî (v. III/IX, asır) bunlardandır. Meysere'ye, "Kim şu sûreyi okursa bu kadar sevap kazanır, şeklindeki hadisleri nereden aldığı" sorulmuş, o da şu karşılığı vermiştir: "Halkı Kur'ân okumaya teşvik etmek için ben uydurdum"¹¹. Yine Meysere, Kazvin

- (5) İbnü'l-Cevzi, Kitâbu'l-Mevzû'ât, var. 16b; İbnü Arrâk, Ali b. Muhammed (v. 963/1556), Tenzihu's-serî'ati'l-merfû'a 'ani'l-ahbâri's-seni'atil-mevzû'a, I-II, Mısır, 1375, c. I, s. 144.
- (6) Ez Zehabi, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed (v. 748/1347), Mizânü'l-İtidâl fi nakdi'r-ricâl, I-III. Mısır, 1325, nşr. Ali Muhammed el-Becâvi, I-IV, Mısır, 1382; c. II, s. 144.
- (7) Mustafa Sibâ'i, es-Sunne ve mekânetuhâ fi't-teşri'i'l-İslâmî, Mısır, 1380, s. 100; Ebû Zehv, Muhammed, el-Hadis ve'l-muhaddisîn, Mısır, 1378, s. 264.
- (8) Es-Suyûtî, Târihu'l-hulefâ, Mısır, 1305, s. 293.
- (9) İbnü'l-Cevzi, Kitâbu'l-mevzû'ât, var. 6a.
- (10) Ebû Hatim, Muhammed b. Hibbân el-Bustî (v. 354/965), Kitâbu'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîn, Ayasofya Kütüphânesi, nr. 496, var. 18b.
- (11) İbnü'l-Cevzi, Kitâbu'l-Mevzû'ât, var. 4a; el-İrâkî, Zeynuddîn Ebu'l-Fadl Abdurrahman b. el-Huseyn, (v. 806/1403), Fethu'l-muğis bi serhi elfiyeti'l-hadis, Mısır, 1355, c. I, s. 131. Hangi sûrelerin faziletine dâir hadis vârit olduğunu es-Suyûtî, Tedribu'r-râvî, c. I, s. 290 da söylemektedir.

şehrinin faziletine dair yetmiş hadîs uydurduğunu ve bunlardan sevap beklediğini söylemiştir¹².

Mu'allâ b. Abdirrahman el-Vâsıtî ölüm döşeğinde yatarken etrafında bulunanlardan biri, "Allah'dan af dilemeyecek misin?" diye sorar. Mu'allâ da şu cevabı verir: "Allâh'ın beni affedeceğini umarım; çünkü ben Ali (r.a.) hakkında doksan (veya yetmiş) hadîs uydurmuşumdur"¹³.

Diğer taraftan hadîs uydurduğunu söyleyenlerin bu itiraflarına güvenilip güvenilemeyeceği de bahis mevzuu edilmiştir. İbn-u Dakikî'l-İd diye mâruf olan Takıyyüddin Ebu'l-Feth Muhammed b. Ali (v. 702/1302), hadîs uydurduğunu itiraf eden bir yalancının bu sûretle de yalan söyleyebileceği endişesiyle itiraflarına kesin olarak inanmamak gerektiğini söylemiştir¹⁴. Bu görüşe iştirak eden Bulkinî (v. 805/1402), Hz. Peygamber'e iftira etmeye cür'et eden bir kimse, müslümanları o hadîsten soğutmak gibi birtakım düşüncelerle kendi hakkında daha rahat yalan söyleyebilir, demektedir¹⁵. Fakat diğer âlimlerin böyle bir endişeye yer vermedikleri anlaşılacaktır. Nitekim Ebû Bekr Ali b. Muhammed el-Erdebîlî (v. 764/1362), tevbe eden bir müslümanın sözlerine —diğer haberlerde olduğu üzere— itimat edileceğini söyler¹⁶. İbn-u Hacer Askalânî (v. 852/1447) de bunu tefsir eder mahiyette bir ifade kullanarak, hadîs uydurduğunu itiraf edenin sözüne inanılmayacaksa, adam öldürdüğünü ve zina ettiğini itiraf eden kimselerin de yalan söyleyebileceklerini hesaba katmak ve dolayısıyla onları da cezalandırmamak gerekeceğini beyan eder¹⁷.

2. Haberin lâfzında veya mânâsında bozukluk bulunması:

Hadis diye rivâyet edilen bir haberin dil kaideleri bakımından bozuk olması, muhtevasının ise Peygamber sözünün münezzehe bulunduğu bir mânâsızlık ve ölçü-süzlük taşınması onun uydurma olduğunu gösterir¹⁸. Zîrâ Hz. Peygamber (S.A.S.) Arapların en fasih ve belîğ konuşanı olarak kabul edilmekteydi. Bu durumda O'nun sarf ve nahiv kaidelerine uymayan bir söz söylemiş olmasına ihtimal verilemez.

Hadîsleri mânâ ile rivâyet etmeye salâhiyetli olan râvîlerin dahi yapamayacağı derecede büyük gramer hatalarını ihtiva eden bir hadîsi Hz. Peygamber (S.A.S.)'e nisbet etmek doğru olamaz. Böyle bir kusuru bulunan hadîsi rivâyet eden kimse, o lâfzın Rasûl-i Ekrem (S.A.S.)'e nisbet etmek doğru olamaz. Böyle bir kusuru bulunan hadîsi rivâyet eden kimse, o lâfzın Rasûl-i Ekrem (S.A.S.)'e âit olduğunu söylerse, haberin uydurma olduğu anlaşılır¹⁹. Hz. Peygamber (S.A.S.)'in Hayber halkını cizye vermekten muaf tuttuğuna dair hadîs diye ileri sürülen bir uydurmayı tenkid ederken Bedreddin ez-Zerkeşî (v. 794/1391); "Rasûlullah (S.A.S.)'ın sözlerinin fesâhatini ve sağlamlığını bilen kimse bunun uydurma olduğunu anlar."²⁰ demektedir.

(12) İbnü'l-Cevzî, K. Mevzû'ât, var. 4a; Zehebi, Mizân, c. IV, s. 230-232.

(13) ez-Zehebi, Mizân, c. IV, s. 148.

(14) el-Erdebîlî, Ebû Bekr Ali b. Abdillâh et-Tebrizî (v. 764/1362), el-Kâfi fi'ulûm'l-hadis, Topkapı Sarayı Medîne Kütüphanesi, nr. 197, var. 14b.

(15) Bulkinî, Sirâcu'ddin Omer (v. 805/1402), Mahâsinu'l-Istulâh ve tazminu kitâbi İbn's-Salâh, Köprülü Kütüphanesi, nr. 228, var. 27a.

(16) el-Erdebîlî, el-Kâfi fi ulûm'l-hadis, var. 14b.

(17) İbnü Hacer el-Askalânî, Nuhbetu'l-fiker, s. 21.

(18) İbnü's-Salâh, Ulûmu'l-hadis, s. 89; İbnü Cemâ'a, el-Menhelu'r-revî, var. 8b; İbnü Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmâ'il b. Ömer (v. 774/1372) el-Bâ'isu'l-hasis, Mısır, 1377, s. 78.

(19) İbnü Arrâk, Tenzihu's-şerî'a, c. I, s. 7.

(20) es-San'ânî, Muhammed b. İsmâil el-Emîr (v. 1182/1768), Tavzihu'l-efkâr li ma'âni Tenkihî'l-enzar, I-II, Mısır, 1366, c. II, s. 95.

Halkı hayırlı işlere teşvik etmek düşüncesiyle hadis uyduranların sözlerindeki aşırı mübalâğa, İslâm prensipleriyle alay ederek müslümanların imanlarını sarsmak isteyen dinsizlerin uydurmalarındaki acı istihzâ veya bayağı ifadeler, Rasûl-i Ekrem (S.A.S.)'e nisbet edilmekten çok uzaktır. Bu kabil alâmetler, hadis olduğu ileri sürülen sözlerin uydurma olduğuna hükmetmek için kâfi bir sebeptir. Zehebi (v. 748/1347)'nin, "Bunun mevzû olduğunu mübtedî dahi bilir" diyerek naklettiği şu söz-

deki mübalâğa ve mânâsızlık gayet açıktır: "Kim ^{هـ} harfini tek gözlü yap-

madan ^{بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ} yazarsa, Allâh-u Teâlâ da ona bir milyon iyilik yazar ve derecesini bir milyon defa yükseltir"²¹. Harflerin herhangi bir tarzda yazılmasının dîni bakımdan hiçbir değeri yoktur. Böyle bir şeye mükâfat verilmesinin yersiz ve mânâsız olduğu ise âşikârdır.

Bıyığını kesen bir müslümâna kestiği her kıla mukabil inciden ve yâkuttan yapılmış bir şehir verileceğini ve ayrıca her şehirde biner adet saray bulunacağını... va'deden uzunca bir uydurmada, Peygamber sözünde aslâ bulunmayacak bir dengersizlik vardır²².

Hz. Peygamber'in hadisleri birtakım gülünç sözlerin taşıdığı mânâsızlıktan münezzehtir. "Horoz benim dostumdur; dostumun dostu, düşmanımın da düşmanıdır."²³ şeklindeki bir ifadeyi, "Eğer pirinç insan olsaydı halim bir kimse olurdu."²⁴ tarzındaki bir sözü Rasûl-i Ekrem (S.A.S.)'e nisbet edebilen kimsenin samîmi bir müslüman olabileceği düşünülemez.

Bu meyanda zındık diye anılan İslâm aleyhtarlarının ölçsüz sözler uydurarak onu Rasûlullah (S.A.S.)'e maletme gayretleri küçümsenemeyecek kadar fazladır. Gerek yukarıda zikri geçen iki uydurmadaki ve gerekse "Yeşile ve güzel kadına bakmak görme duyusunu artırır."²⁵ sözündeki bayağı ve müstehzî edâ, onun uydurma olduğuna ve din düşmanları tarafından uydurulduğuna delâlet eden kâfi birer alâmettir.

Az amele çok sevap va'deden veya küçük bir günah işleyeni şiddetli cezalarla korkutan sözde hadisler de mânâ itibariyle bozuk ve ölçsüz olarak kabul edilmiştir²⁶. Kısacaların ve bir kısım mutasavvıfların hadis diye tanıttıkları sözlerde bu nev'in

pek çok misâlini bulmak mümkündür²⁷. Sadece bir defa ^{لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ} diyen kim-
senin, bu kadarcık bir gayreti sebebiyle Allâh-u Teâlâ'nın bu sözden bir kuş yara-
taçağını, kuşun yetmiş bin dili olacağını ve her dilin yetmiş bin lisanla o adam
hakkında istiğfar edeceğini ifade eden düzme sözdeki aşırılık bu kabildendir²⁸.

(21) ez-Zehebi, Mizân, c. II, s. 383.

(22) Aynı mll., ayn. esr. c. II, s. 671.

(23) Horoz hakkındaki bu nevi uydurmalar için bk. İbnu Arrak, Tenzîhu's-serî'a, c. II, s. 249-50; Aliyyu'l-Karî, Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî (v. 1014/1605), Mevzû'ât, İstanbul, 1289, s. 108.

(24) es-Sehâvî, Muhammed b. Abdîrahmân (v. 902/1496), el-Makasîdu'l-hasene fi beyâni kesîrin mine'l-ahâdisi'l-muştehirâ'ale'l-elsine, Mısır, 1375, s. 346.

(25) Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî, Silsiletu'l-ahâdisi'd-da'ife ve'l-mevzû'a, Beyrut, 1374, c. I, hadis nr. 133.

(26) es-Suyûtî, Tedrîbu'r-râvî, c. I, s. 276.

(27) es-San'ânî, Tavzîhu'l-efkâr, c. II, s. 94.

(28) Aliyyu'l-Karî, Mevzû'ât, s. 106.

Aşûrâ günü oruç tutan kimseye Allâh-u Teâlâ'nın oruç tutup namaz kılmak sûretiyle yetmiş yıl ibâdet etmiş kadar sevap vereceğini, ayrıca on bin meleğin ve yedi semânın sevâbını ona bağışlayacağını..., o gün bir yetimin başını okşarsa, o baştaki her kula mukabil Cennette bir derece daha yükseltileceğini va'deden uydurmadaki sevap isrâfı, onun mevzû olduğunu anlayabilmek için kâfi bir alâmet sayılır²⁹.

Ceza vermedeki dengesizce tehdit ifadesi de o sözün uydurma olduğuna delâlet eder. En meşhur yalancı olarak bilinen Hintli Reten (v. 632/1205)'in yatsı namazını terkeden kimseyi Allâh-u Teâlâ'nın; "Ben senin Rabbin değilim, kendine benden başka bir ilâh ara!"³⁰ diye kovacağını haber veren sözdeki aşırı tehdit ifadesi böyledir.

İslâm DİNinde birine sövmek sadece günah sayılmışken; "Araplara söven kimseler müşriklerin tâ kendileridir!"³¹ şeklindeki bir uydurmanın izâhı kabil değildir.

Uydurma sözler, lâfızlarındaki bozukluktan çok, mânâlarındaki ölçsüzlük sebebiyle tanınmış ve damgalanmıştır.

3. Elde mevcut güvenilir hadis kitaplarında bulunmaması:

Hadis kitaplarının tasnif edilmesinden önce, hadislerin kontrolü için elde böyle bir mukayese imkânı mevcut değildi. Aynı zamanda bir beldenin muhaddisleri tarafından bilinen ve rivâyet edilen bir hadisin bir başka memlekette yaşayanlarca duyulmamış olması ihtimali mevcuttu. Buna rağmen Yahyâ b. Ma'în (v. 233/847), Ali b. el-Medîni (v. 234/848), Ahmed b. Hanbel (v. 241/855), Buhâri (v. 256/869), Ebû Zur'a er-Râzî (v. 264/877), Ebû Hâtim er-Râzî (v. 277/890), Nese'i (v. 303/915) ve Dârakutnî (v. 385/995) gibi birçok şehirlerde rivâyet edilmekte olan hadislerin tamamını veya ekserisini bilen büyük hadis hâfizları bulunmaktaydı. O gün için ancak böylesine muazzam bir hadis kültürüne sâhip olan kimseler, bu kültürün kazandırdığı meleke sayesinde hadisler arasında mukayese yapma ve sahîhini sakîminden ayırma imkânına sâhiptiler³².

Daha sonraları bütün hadisler, muhtelif metodlarla yazılmış olan hadis kitaplarına geçmiş oldu; hadis kitaplarının ihtiva etmediği hiçbir hadis kalmadı.

Bugün elde mevcut olan güvenilir hadis kitaplarında bulunmayan hadislerin uydurma olduğuna kanaat getirilir. Süyûtî (v. 911/1505) *Risâle fi aksâmî'l-hadîsî'l-mevzû'* adlı risâlesinde hadisleri, muttasıl isnadlarla kitaplara geçmiş olan ve olmayan diye iki gruba ayırdıktan sonra, ikinci grup hakkında şunları söylemektedir: "Ne hadis kitaplarında yer alan, ne de muttasıl bir isnâdı bulunan hadislere yalnız bâzı va'z, tefsir, sıyer ve târih kitaplarında rastlamaktayız. Bunlar birinci gruptan daha çoktur. Müttekaddim hadis imamları zamanında mevcut olmayan bu sözlerin çoğu daha sonraki devirlerde uydurulmuştur"³³.

4. Birçok insanın görmesi gereken bir hâdiseyi bir kişinin gördüğünü iddia etmesi:

Sahâbilerin Rasûl-i Ekrem (S.A.S.)'den duydukları bir hadisi orada bulunmayanlara iletmek husûsundaki gayret ve himmetleri bilinmektedir. Birçok sahâbînin görüp işittiği haberlerin ise mütevâtir derecesine ulaşmış olarak daha sonraki nesillere intikal etmesi gerekir. Hadîs diye nakledilen sözler arasında öyleleri vardır ki, onların birçok sahâbînin huzûrunda söylendiği iddia edilmektedir. Bu durum karşısında o haberin veya hâdisenin şahitlerinden hiç değilse büyük bir kısmının

(29) ez-Zehabi, Mizân, c. I, s. 451.

(30) İbnu Hacer Askalânî, Lisânu'l-Mizân, I-IV Haydarâbâd, 1329-31, c. II, s. 454.

(31) ez-Zehabi, Mizân, c. IV, s. 126.

(32) İbnu Arrâk, Tenzihü's-serî'a, c. I, s. 7; San'ânî, Tavzihu'l-efkâr, c. II, s. 97.

(33) Bk. Üniversite Kütüphanesi, Arapça Yazmalar, nr. 1461, var. 35b-36b.

onu rivâyet etmesi beklenir. Aksi takdirde o iddiamın bir yalandan ibaret olduğu anlaşılır³⁴.

Haccetu'l-vedâ' dönüşünde Rasûlullah (S.A.S.)'ın Ğadîru Hum³⁵ denilen yerde Hz. Ali'yi halife tâyin ettiği hakkındaki râfîzîlerin iddiası bu kabildendir. Habere göre Hz. Peygamber (S.A.S.) Vedâ Haccı'ndan yüz binden fazla Ashab ile birlikte dönerken Ğadîru Hum'da bir müddet duruyor ve Hz. Ali'nin elini tutarak onlara hitâben:

هَذَا وَصِيِّي وَأَخِي وَالْخَلِيفَةُ مِنْ بَعْدِي فَاسْمَعُوا لَهُ وَأَطِيعُوا لَهُ

"Ali benim vâsim, kardeşim ve benden sonraki halifemdir; onun sözlerini dinleyiniz ve itâat ediniz."³⁶ diyor. Fakat iddiâyaya göre Sahâbîler bu hadîsi kasden ittî-fakla gizleyerek Hz. Ebû Bekr'i halife seçiyorlar³⁷.

Bu uydurma haberin mütevâtîr olması bir yana, sahîh bir isnâdı bile yoktur. Bu meselede Ashâb-ı Kirâm sakife gününde, Hz. Ömer'in vefâtında, altı kişilik şûrânın teşekkül ettiği zamanda ve nihayet Hz. Osmân'ın şehâdetini müteâkip Hz. Ali'nin hilâfeti üzerinde münakaşalar yapıldığı günlerde hiç de ğilse bir kişinin ortaya çıkıp durumu açıklaması beklenmez miydi? Görüldüğü üzere bu bir râfîzî uydurmasıdır³⁸.

5. Kur'ân-ı Kerim'e ve sahîh sünnete muhâlif olması:

Hz. Peygamber Kur'ân-ı Kerim'i insanlara tebliğ etmekle kalmamış aynı zamanda onun yeryüzündeki ilk tatbikçisi olmuştur. Bunun yanında İlahî kelâmın tam mânâsıyla anlaşılması ve İlahî iradenin de bu sûretle tecellî etmesi için onu söz ve hareketleriyle açıklamış ve hattâ Kur'ân-ı Kerim'de bulunmayan İslâmî esasları da onun rûhuna uygun olarak ortaya koymuştur. Binâenaleyh her beyânı ve davranışı dîn olan ve Ashâbî tarafından bütün hareketleri dikkatle tâkibedilen bir Peygamber'in, kendi hadîslerini nakzeden bir söz söyleyemeyeceği âşikârdır; bu böyle olunca, hayâtının düsturu olan Allah Kelâmına muhâlif bir beyanda bulunması da elbette düşünülemez.

Hadîs olduğu ileri sürülen haberlerin bu iki esâsa muhâlefeti sebebiyle kolayca tanınması mümkündür⁴⁰. Dünyânın ömrünü tâyin eden bir uydurmada Hz. Peygamber'in; "Dünyânın ömrü yedi bin senedir; biz yedinci binin içinde bulunmaktayız." dediği iddia edilmektedir⁴¹. Hz. Peygamber (S.A.S.)'in vefâtından bu yana bindörtü yüz sene geçmiş olmasına rağmen dünyânın hâlâ ayakta durması herşeyden önce bu sözü yalanlamaktadır. Kaldı ki bu söz hem âyetlere, hem de sahîh hadîse muhâlifdir. Kur'ân-ı Kerim'de; "Senden kıyâmetin ne zaman geleceğini sorarlar. De ki: Onun ne zaman geleceğini yalnız Rabbim bilir."⁴², "Kıyâmetin ne zaman geleceğini bilmek Allâh'a mahsustur."⁴³ buyurulmakta; Hz. Peygamber (S.A.S.) diliyle de, "Ben gaybı bilmem."⁴⁴ denmektedir. Yine "Cibrîl Hadîsi" diye meşhur olan hadîs-i şerifte ise Rasûl-i Ekrem (S.A.S.) kıyâmetten bahisle; "Bu mesele kendisi-

(34) Bahru'l-ulûm, Ebu'l-Ayyâs Abdilâlî Muhammed b. Nizâmüddîn Fevâtihu'r-rahamût şerhi Musellemi's-sübût, I-II, Mısır, 1324, c. II, s. 126.

(35) Mekke'den Medîne'ye giden yol üzerinde ve Cuhfe yakınlarında bulunan bataklık bir göl (bk. İslâm Ansiklopedisi, cüz. 37, s. 705).

(36) Aliyyu'l-Karî, Mevzû'ât, s. 109.

(37) Bahru'l-ulûm, Fevâtihu'r-rahamût, c. II, s. 126.

(38) İbnu Teymiye, Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhâlim, Minhâcu's-sünneti'n-nebeviyye fi nakdi kelâmi's-şîa ve'l-kaderiyye, I-IV, Mısır, 1322, c. IV, s. 118.

(40) İbnu Kesîr, el-Bâ'isu'l-hasîs, s. 78; İbnu Hacer, Nubbetu'l-fiker, s. 22.

(41) Aliyyu'l-Karî, Mevzû'ât, s. 114.

(42) el-A'râf (7), 136.

(43) Lokmân (31), 34.

(44) el-En'âm (6), 50.

ne sorulan, sorandan daha fazla bir bilgiye sahip değildir.”⁴⁵ buyurarak kıyâmetin ne zaman vuku’ bulacağını bilemediğini söylemiştir. Şu hale göre yukarıdaki haber hem Kitâba, hem de sahîh sünnete muhâlif olduğu için uydurmadır.

“**Veled-i zinâ**” hakkındaki uydurmalardan birinde; “Zinâdan doğan çocuk Cennete giremez.” denilmektedir⁴⁶. Bir başka hadiste de; “... İçki içen mel’undur, komşusu da mel’undur, onun yanında oturan da mel’undur.” denmektedir⁴⁷. Normal olarak düşünüldüğü zaman dahi, zinâ mahsülü olan çocuğun, o günâhın işlenmesinde hiçbir tesiri olamayacağı; içki içmek sûretiyle İlâhî emri çiğneyen birinin günâhından da komşusunun mes’ûl tutulamayacağı neticesine varılır. Nitekim Allâh-u Teâlâ Kur’ân-ı Kerim’in birçok yerinde; “**Hiç kimse başkasının günâhını yüklenemez.**” buyurmuştur⁴⁸. Yine Kur’ân-ı Kerim’in ifadesine göre, Allâh-u Teâlâ sadece kendine eş, ortak koşulmasını affetmez; ama dilediği kimselerin şirkin dışındaki günahlarını bağışlar⁴⁹. Bu âyete rağmen birtakım günahların bağışlanmayacağını kesin bir dille beyan eden haberlere rastlanmaktadır: “Ashâbıma sövmek, affedilemeyecek bir günahtır...”⁵⁰, “Kötü ahlâklı olmak, affı mümkün olmayan bir günahtır...”⁵¹ şeklindeki mevzû hadisler böyledir. Bunların yukarıdaki âyete muhâlif olması, mevzû sayılmaları için kâfi bir sebeptir.

Sadece herhangi bir sünnete muhâlif olan hadîsin mevzû sayılmasını doğru bulmayan İbn-u Hâcer Askalânî (v. 852/1448), ancak mütevâtir sünnete muhâlif olan hadîslerin böyle mütalâa edilebileceğini söylemektedir⁵². Böyle olduğu takdirde, uydurma hadîslerin tâyininde dâimâ gözönünde bulundurulması gereken sünnet kıstasından gayet cüz’î bir nisbet dâhilinde faydalanmak mümkün olacaktır; zirâ mütevâtir sünnet miktarı çok mahduttur. Bu durum karşısında sahîh sünneti miyas olarak ona, araları te’lif edilemeyecek derecede muhâlif olan hadîslerin uydurma olduğunu kabul etmek daha mütedil bir görüş olsa gerektir. Sahîh sünnete muhâlefeti yüzünden uydurma sayılan birçok sözde hadis mevcuttur. Nitekim Allâh-u Teâlâ’nın, adı Ahmed veya Muhammed olan kimseleri Cehennemde koymayacağını⁵³, yüzü güzel olan siyah gözlü insanlara azab etmeyeceğini⁵⁴ haber veren sözde hadîsler, “Allâh-u Teâlâ sizin vücutlarınıza ve yüzlerinize değil, kalblerinize bakar.”⁵⁵ meâlindeki sahîh hadîse tamamen muhâlifdir.

Mütevâtir hadîse muhâlif olan uydurma söze misâl olarak; “Size benim hadîsim olarak rivâyet edilen doğru bir sözü duyduğunuz zaman —onu ben söylesem de söylemesem de— kabul ediniz.” haberini zikredebiliriz⁵⁶. Bu uydurma sözü; “**Her kim benim söylemediğim bir sözü bile bile bana isnad ederse, Cehennemdeki yerine hazırlansın.**”⁵⁷ mütevâtir hadîsi ile bağdaştırmak mümkün değildir.

(45) Buhâri, Muhammed b. İsmâ’il, Sahîhu’l-buhâri, I-VIII, İstanbul, 1315, c. I, s. 18.

(46) Mavsîlî, Ebû Hafs Ömer b. Bedr (v. 622/1225), el-Muğni’ani’l-hıfz ve’l-kitâb bi kavlihim lem yasihha sey’un fi hâze’l-bâb, Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphânesi, nr. 615, var. 7b; Fîruzâbâdî, Muhammed b. Ya’kub (v. 817/1415), Hâtimetu Sifri’s-sa’âde, Mısır, 1317, s. 211.

(47) İbnu Hacer, Lisânu’l-Mizân, c. III, s. 175.

(48) el-En’âm (6), 164; el-İsrâ (17), 15; Fâtır (35), 18; ez-Zümer (39), 17.

(49) en-Nisâ (4), 47, 115.

(50) Kavukcî, Ebu’l-Mehâsin Muhammed, el-Lu’lu’u’l-marsû’ fi mâ kile la asle lehû ev bi aslihî mevzû, Mısır, târihsiz, s. 41.

(51) Elbânî, Silsiletu’l-ahâdisi’d-da’ife, c. I, hadîs nr. 125.

(52) İbnu Hacer, Nuhbetu’l-fiker, s. 22; İbnu Arrâk, Tenzihu’s-serî’a, c. I, s. 6; San’ânî, Tavzihu’l-efkâr, c. II, s. 96 v.d.

(53) İbnu Arrâk, Tenzihu’s-serî’a, c. I, s. 226; Aliyyu’l-Kârî, Mevzû’ât, s. 108.

(54) Elbânî, silsile, c. I, hadîs nr. 130.

(55) Müslim, Sahîh, c. IV, s. 1987.

(56) İbnu Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed ez-Zâhiri (v. 456/1063) el-İhkâm fi usûli’l-ahkâm, I-II, Mısır, târihsiz, c. I, s. 264.

(57) Buhâri, Sahîh, c. I, s. 35; Müslim, Sahîh, c. I, s. 10.

6. Akla, his ve müşâhedeye muhâlif olması:

Allâh-u Teâlâ yalnız akıllı olanlara hitâbetmiş, emir ve yasaklarından sadece onları mes'ul tutmuştur. Onun elçisi olmak itibarıyla Hz. Peygamber (S.A.S.)'in sözlerinin de normal akla uygun olması icâbeder. Binâenaleyh tevîl edilemeyecek bir sûrette akla aykırı olan bir hadîsin mevcûdiyeti düşünülemez⁵⁸. "Nûh'un gemisi Kâ'be'yi yedi defa tavaf ederek Makâm'ın arkasında iki rek'at namaz kıldı."⁵⁹ uydurmasının normal akıl ve sağlam bir mantıkla bağdaştırılması mümkün değildir. Kur'an-ı Kerîm'in mahlûk olduğunu isbat etmek isteyen Cebriye mezhebi taraftarlarınınca uydurulduğu söylenen⁶⁰ "hadîsu'l-hayl" diye meşhur uydurma da böyledir. İddiaya göre Allâh-u Teâlâ kendi nefisini halketmek istediği zaman önce bir at yaratmış ve onu koşturmuş; at terleyince de nefisini ondan yaratmış. İbn-u Arrâk (v. 963/1555) bu uydurma hadîs hakkında şunları söylemektedir: "Bunu uydurana Allah la'net etsin; zirâ bunu ne bir müslüman, ne şakacı bir insan ve ne de akıllı olan bir kimse uydurabilir"⁶¹.

"600/1203 târihinden sonra doğacak olanlara Allâh'ın hiçbir ihtiyâcı yoktur."⁶² şeklindeki mevzû haber hem mantığa, hem de gerçeğe muhâlifdir; zirâ bu târihten sonra yaşayan milyonlarca insan arasından İslâm'a, müslümanlara ve hattâ bütün insanlara kıymetli hizmetlerde bulunmuş olanları pek çoktur. Kaldı ki, Allâh-u Teâlâ'nın hitâbını bütün insanlara yönelttiği Kitâb'ı ortada dururken Hz. Peygamber (S.A.S.)'in böyle bir şey söyleyebileceği düşünülemez.

"İnsanların en yalancıları boyacılarla kuyumculardır."⁶³ sözünün uydurma olduğu ortadadır; zirâ bu iki zümre içinde pek dindar kimseler bulunmakla beraber, onların dışında kalan insanlar arasında —İbn-u Kayyim el-Cevziyye (v. 751/1350)'nin dediği gibi— râfîzîler, kâhînler, kıssacılar ve münecimler gibi hudutsuz yalan söyleyenler de vardır⁶⁴. Şu hale göre hadîs olduğu iddia edilen bu sözün uydurma olduğu hususla ve gerçeğe muhâlif bulunmasıyle anlamaktayız.

Senedi ne kadar sağlam olursa olsun, "patıcanın her derde devâ olduğu"nu ifade eden bir söz⁶⁵ Hz. Peygamber (S.A.S.)'in söylediğine ihtimal verilemez; zirâ tecrübe bunun böyle olmadığını göstermektedir.

7. Târihi vukûata aykırı düşmesi:

Hadîsiler mevzû haberlerin tâyin ve teşhisinde târih bilgisinden çok faydalanmışlardır. Sufyân'u's-Sevrî (v. 161/777); "Râvîler yalan söylemeğe başlayınca, biz de onlara târih silâhıyla karşı koyduk."⁶⁶ demektedir.

Muhaddisler metin tenkidinde olduğu kadar senedin dâhilî tenkidinde de târih bilgisine mürâcaat etmişlerdir. Târih bilmenin faydasına temas eden Hassan b. Yezîd; "Yalancıları tanımak husûsunda bana târih kadar yardım eden bir şey yoktur. Râvîye ne zaman doğduğunu sorarsız, —şâyet rivâyet ettiği şeyhin vefat târihini biliyorsak— onun cevabına bakarak yalan mı, yoksa doğru mu söylediğini anlarız." demektedir⁶⁷. Buna bir misâl olmak üzere Feyfey b. Ma'dân'ın naklettiği şu hadîseyi zikredebiliriz:

"Ömer b. Mûsâ Humus'a geldiği zaman mescide giderek etrafımı aldık. O ikide bir "Bize sâlih şeyhiniz rivâyet etti ki..." diyerek hadîs okuyordu. Bunu o kadar tekrar-

(58) Bahru'l-ulûm, Fevâtihu'r-rahamût, c. II, s. 124.

(59) Zehebî, Mizân, c. II, s. 565; Suyûtî, Tedribu'r-râvî, c. I, s. 278.

(60) Zehebî, Mizân, c. III, s. 72.

(61) Tenzihu's-serî'a, c. I, s. 134.

(62) Kavukci, el-Lu'lu', s. 102.

(63) Aliyyu'l-Karî, Mevzûât, s. 107.

(64) Gösterilen yer; Elbânî, Silsile, c. I, hadîs nr. 144.

(65) Sehâvî, el-Makâsîdu'l-hasene, s. 141.

(66) Hatibu'l-Bağdâdî, el-Kifâye, s. 119.

(67) İbnu Cevzî, K. Mevzû'ât, v. 6a.

İadı ki, dayanamayarak; "Bu sâlih şeyhimiz kimdir, adını söyleyin de öğrenelim." diye sordum; Şeyhimizin Hâlid b. ma'dân olduğunu öğrenince, "onunla ne zaman görüştünüz?" diye sordum. 108/726'da Erminiyye gazâsında görüştiklerini söylemesi üzerine "Ey şeyh, dedim, Allah'dan kork! (Hâlid b. Ma'dân 104/722'de vefat etti.) Sen ise onunla, ölümünden dört sene sonra görüştüğünüzü iddia ediyorsun! Üstelik o hiçbir zaman Erminiyye'de savaşamıştır!.."68 Muhaddislerin bu nevîden dikkate değer pek çok başarıları olmuştur69.

Hadis olduğu iddia edilen sözlerin târihi gerçeklere uygun düşmeyişi de onların uydurma olduğunu göstermiştir. Böylesi birçok uydurma metinler, târih bilgisi yardımıyla kolayca tanınmış ve pek ehemmiyetli tenkidlere mevzû teşkil etmiştir. Muhaddislerin metin tenkidi çalışmalarına da pek uygun bir misâl teşkil edecek olan bir uydurma sözü tenkidi ile birlikte zikredebiliriz. Bahis mevzûu haberin metni şöyledir:

"Hz. Aîşe diyor ki: Rasûl-i Ekrem (S.A.S.)'in Fâtıma'nın boynunu birçok defalar öptüğünü görerek bunun sebebini öğrenmek istedim. Cevâben buyurdular ki: Yâ Humeyrâ bilmez misin ki, mi'râca çıktığımda Allâh-u Teâlâ'nın emriyle Cebrâil beni Cennete götürdü ve bir benzerini daha görmediğim kokusu hoş ve meyvesi nefis olan bir ağacın yanında durdum. Cebrâil'in soyarak bana ikram ettiği o meyveleri yedim. Allâh-u Teâlâ bunlardan bende bir menî yarattı. Dünyâya döndüğümde Hatice ile münâsebette bulundum; neticede Fâtıma'ya hâmile kaldı. İşte ben o ağacın kokusunu özledikçe Fâtıma'nın boynunu öper ve o kokuyu alırım..."70.

Bu haberin tenkidinde İbn-u Cevzî der ki: "Bunun uydurma olduğunda mütehasıslar bir yana, hadis mübedilleri bile şüphe etmez. Bunu uyduran kimsenin zerre kadar târih bilgisine sâhip olmadığı meydandadır. Zîrâ Hz. Fâtıma, Rasûlullah (S.A.S.)'a nübüvvet gelmeden beş sene önce doğmuştur. Bu uydurmanın mücîdinden daha câhil olanlar bu haberi duyarak tariklerinin çoğalmasına yol açmışlardır. Burada mi'râcdan bahsedilmesi ise ayrı bir rezâlettir; çünkü mi'râc, Hz. Hatice'nin vefâtından sonra ve hicretten bir yıl önce vuku' bulmuştur. Hicretten sonra da Hz. Peygamber Medîne'de on sene ikamet etmiştir.

Bu yalanı uyduranın sözüne bakılırsa, Hz. Peygamber (S.A.S.)'in vefâtında Fâtıma (R. Anhâ)'nın on yaşında olması icâbeder. Pekâlâ buna göre Rasûl-i Ekrem'den Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in hadis rivâyet etmesini nasıl izah etmeli? Şurası muhakkak ki, Fâtıma (R. Anhâ), mi'râc gecesi onyediy yaşındaydı71. Rasûlullah (S.A.S.)'in vefâtından altı ay sonra ve otuz yaşında olduğu halde vefat ettiği, —valîy süresinin de yirmilüç yıl olduğu— dikkate alınır, Hz. Fâtıma'nın bi'setten yedi sené kadar önce doğmuş olması gerekir72. Kaldı ki Cebrâil (A.S.)'in Hz. Peygamber (S.A.S.)e Fâtıma (R. Anhâ)'nın doğumundan bir hayli zaman sonra geldiğini çocuklar bile bilir73.

Görüldüğü üzere târihi vukûat ile te'lif edilemeyen haberlerin yalan olduğu kolayca bilinmektedir74. Bu sebeple münekkidler biyografi ve kronoloji bilgisine pek ehemmiyet vermişler ve bunlardan âzamî derecede faydalanmışlardır.

(68) Hatıbu'l-Bağdâdî, el-Kifâye, s. 119; Zehebî, Mizân, c. III, s. 224.

(69) Meselâ bk. Zehebî, Mizân, c. I, s. 130, 184, 184; IV, s. 519; İbnu Hacer, Lisânu'l-Mizân, c. I, s. 253.

(70) İbnu Cevzî, K. Mevzû'ât, v. 79b.

(71) Gösterilen yer.

(72) el-Hûtü'l-Beyrûtî, Muhammed b. es-Seyyid Derviş, Esnâ'l-Matâlib fi ahâdise muhtelifeti'l-merâtib, Mısır, 1346, s. 280.

(73) Nitêkim Hz. Ömer'in babasını öldürdüğü hakkındaki uydurma rivâyeti İbnu Teymiye su sözlerle tenkid etmektedir: "Bu iddia yalandır zira Hz. Ömer'in babası daha bi'setten önceleri câhiliyye devrinde ölmüştür" (bk. Resâlu'l-kubrâ, c. II, s. 340).